CZU:811.13'02
https://doi.org/10.52505/filomod.2025.26

ARGUMENTUL LIMBII DACO-ROMANE AL LIDIEI NOVAC ȘI SEMNIFICAȚIA LUI

Viorel PÂSLARU
ORCID: 0000-0001-8189-0612
Universitatea din Dayton, Ohio, SUA

Rezumat. *În acest articol analizez teza de doctorat a Lidiei Novac, susținută la Leningrad în 1962, sub îndrumarea lui Raimund G. Piotrowski. Intitulată «Частотный словарь молдавского и румынского языков» / „Dicționar de frecvență al limbilor moldovenească și română", teza este prima lucrare academică ce folosește sintagma „limba daco-romană" pentru a desemna limba română din România și „limba moldovenească" din RSS Moldovenească și a arăta unitatea lor. În plus, teza folosește instrumentele lingvisticii statistice pentru a analiza texte din RSSM și din România, în vederea elaborării unui dicționar de frecvență a cuvintelor. Ofer un rezumat extins al tezei lui Novac și, în acest context, examinez argumentul ei pentru folosirea sintagmei „limba daco-romană" și pentru modificarea terminologiei lingvistice, arătând că argumentul ei presupune adevărul unei premise care este demonstrat doar parțial. Examinez apoi argumentul lui Novac în contextul academic și politic al acelei perioade și arăt că folosirea sintagmei „limba daco-romană" este un gest de curaj academic și un act de disidență epistemică.*

Cuvinte-cheie: *Novac, Piotrowski, unitatea de limbă româno-moldovenească, adevăr științific, lingvistică statistică, curaj, disidență epistemică, limba daco-romană.*

The Daco-Roman Language Argument of Lidia Novac and its Significance

Abstract. *I analyze the PhD dissertation of Lidia Novac, defended in Leningrad in 1962 under the supervision of Raimund G. Piotrowski. The thesis, titled Частотный словарь молдавского и румынского языков (A Frequency Dictionary of the Moldovan and Romanian Languages), is the first academic work that uses the expression "Daco-Roman language" to designate Romanian as spoken in Romania and the "Moldovan language" as spoken in the Moldavian Soviet Socialist Republic (MSSR), thereby emphasizing their unity. In addition, the thesis employs statistical linguistics to analyze a number of texts from both the MSSR and Romania in order to develop a dictionary of word frequencies. I provide an extended summary of Novac's thesis and, in this context, examine her argument for using the expression "Daco-Roman language" and for modifying linguistic terminology. I argue that her reasoning presupposes the truth of an empirical premise that is only partially*

demonstrated. I then examine Novac's argument within the academic and political context of her time and show that the use of the expression "Daco-Roman language" represents an act of academic courage and epistemic dissidence.

Keywords: *Novac*, *Piotrowski*, *Romanian – Moldovan language unity*, *scientific truth*, *statistical linguistics*, *courage*, *epistemic dissidence*, *Daco-Roman language*.

Introducere

Cei care au cunoscut-o pe Lidia Novac au evocat-o, cu ocazia aniversării a 75 de ani de la naștere, ca pe o persoană cu multe calități umane, o profesoară desăvârșită și o cercetătoare cu realizări în lingvistica statistică, recunoscute inclusiv peste hotare (Codreanca 1998, Ciobanu 1998, Mihalachi și Radu 2011). Niciuna dintre evocări nu discută teza de doctorat pe care Lidia Novac a susținut-o la Leningrad, în 1962, sub îndrumarea lui Raimund G. Piotrowski. Doar elogiul lui Ciobanu amintește studiile doctorale în prezentarea biografică a omagiatei. Teza și doctoratul Lidiei Novac sunt menționate indirect într-un volum omagial dedicat profesorului Mătcaș în care se amintește că Raimund Piotrowski a acceptat ca doctoranzii Novac și Mătcaș să folosească termenul „limba daco-română”[1] (Lica, 2010, p. 78). Piotrowski este singurul care folosește rezultatele tezelor celor doi doctoranzi ai săi în două lucrări privind statutul „limbii moldovenești” în raport cu româna: Piotrowski (1973) și Piotrowski (1976). Felul în care Piotrowski folosește rezultatele tezelor necesită însă o discuție aparte și pentru că cele două lucrări ale lui par să se contrazică.

În acest articol examinez teza de doctorat a Lidiei Novac și evidențiez argumentul ei în favoarea unității de limbă româno-moldovenească și folosirea sintagmei „limba daco-romană”. Închei cu o interpretare a semnificației argumentului și sintagmei.

Titlul tezei Lidiei Novac este *Частотный словарь молдавского и румынского языков* (*Dicționar de frecvență al limbilor moldovenească și română*). Una dintre cele mai importante contribuții ale Lidiei Novac este introducerea sintagmei „limba daco-romană” pentru a desemna ceea ce, în discursul sovietic, era numit separat „limba moldovenească”, din RSSM, și „limba română”, din România. După Novac, limba daco-romană este întregul, iar româna și ceea ce în RSSM și URSS se numea „limba moldovenească” sunt părțile sale.

Teza are cinci părți. În prima parte, care constituie introducerea, autoarea explică obiectivele cercetării și metoda utilizată. Partea a doua, care este cea mai lungă, conține dicționarul de frecvență. În partea a treia, autoarea face analiza lingvistică și statistică a dicționarului de frecvență

[1] Mențiunea din volumul omagial nu este precisă. Nici Lidia Novac și nici Nicolae Mătcaș nu folosesc sintagma „limba daco-română”, ci „limba daco-romană” (дако-романский язык, în originalul rusesc al tezelor). Raimund Piotrowski i-a sugerat lui Nicolae Mătcaș să folosească acest termen în teza sa, după modelul tezei Lidiei Novac (Mătcaș, 2024).

și compară datele din dicționar cu datele altor limbi. Partea a patra cuprinde trei anexe în care se examinează: 1) datele daco-romane în raport cu franceza; 2) datele din limba moldovenească în comparație cu rusa; și 3) distribuția etimologică a cuvintelor în daco-romană. Teza se încheie cu partea a cincea, care prezintă bibliografia temei.

Argumentul *ockhamian* pentru rezolvarea problemei denumirii limbii

În *Introducere*, la pagina 2 a tezei, în ultimul alineat, Lidia Novac formulează obiectivul lucrării: „să folosească unele metode ale lingvisticii matematice pentru a descrie structura lexicului limbilor română și moldovenească". Imediat după formularea acestei sarcini, în primul alineat al paginii 3, autoarea formulează un argument care, prin implementarea sa în cadrul tezei, are o semnificația aparte și conferă lucrării o importanță mult mai mare decât concluziile privind structurile lingvistice identificate: „Având în vedere că cele mai des folosite cuvinte, precum și lexicul periferic sunt comune pentru ambele limbi (vezi listele 4-8), este recomandabil a unifica materialul lor lexical și a-l prezenta ca pe un material al unei singure limbi. Pentru desemnarea lexicului unificat al ambelor limbi, vom folosi termenii *limba daco-romană* și *lexicul daco-roman*.[1) 2)]" (Novac, 1961, p. 3).

Lidia Novac formulează, în acest fragment, un argument în cheia briceagului lui Ockham. Principiul metodologic atribuit filosofului medieval englez William Ockham spune că nu trebuie să multiplicăm entitățile mai mult decât este necesar (Spade, Panaccio, Pelletier, 2025). În raționamentul Lidiei Novac, listele 4-8 oferă acoperire empirică afirmației că „cele mai des folosite cuvinte, precum și lexicul periferic sunt comune pentru ambele limbi" (Novac, 1961, p. 3). Odată acceptat principiul metodologic al lui Ockham, două concluzii rezultă. Prima – există o singură entitate constituită de materialul unificat a ceea ce era numit separat *limba moldovenească* și *limba română*; nu este nevoie de postularea a două entități distincte numite de aceste sintagme. A doua concluzie – nu este nevoie de doi termeni diferiți pentru a desemna entitatea constituită de materialul lexical unificat, ci este suficient un termen: *limba daco-romană*. Raționamentul Lidiei Novac, care duce la această concluzie terminologică, conține și o premisă nespusă, ce explică rațiunile politice pentru care termenul *limba română* nu putea fi folosit. Să nu uităm că Lidia Novac și-a susținut teza în 1962, după câțiva ani de cercetare. În 1956, Budagov și Bernștein au încercat să publice în revista Institutului de Lingvistică al Academiei de Științe a URSS un articol scurt, întitulat *Cu privire la unitatea de limbă româno-moldovenească*, dar autoritățile sovietice, de la cel mai înalt nivel al puterii politice, nu au permis. Folosirea termenului *limba moldovenească* pentru a se referi la întregul limbii ar fi fost greșit lingvistic, în timp ce termenul *limba română*, deși corect științific, era inacceptabil politic. În aceste condiții, *limba daco-romană* încerca să fie un termen neutru, care să desemneze o limbă apărută pe moștenirea latină a romanilor. Era, astfel, o încercare de a spune un adevăr științific inacceptabil politic.

Lidia Novac explică foarte puțin preferința ei pentru termenul *limba daco-romană*. La pagina 3, în nota de subsol 1, autoarea explică preferința

pentru termenul *daco-roman* în locul celui de *balcano-roman*, folosit de ea în alte lucrări: primul termen se referă doar la limbile română și moldovenească, în timp ce al doilea cuprinde un număr de alte limbi: macedoromâna, istroromâna și meglenoromâna.

În nota de subsol 2, autoarea trece în revistă lucrările care au oferit descrieri statistice ale lexicului românesc: *Cuvente den bătrîni* de B. P. Hașdeu și *Dictionnaire d'étymologie daco-romane* de A. de Cihac. În plus, sunt amintite și lucrări ale lui Al. Graur, V. Șuteu și Gh. Bolocan. Autoarea nu precizează dacă termenul *limba daco-romană* este inspirat de lucrarea lui A. de Cihac. În rest, conținutul tezei constă în dicționarul de frecvență și analiza statistică a acestuia, realizată pentru identificarea structurilor lingvistice specifice limbii daco-romane. Examinarea dicționarului, a metodei folosite la elaborarea lui și a analizei statistice va releva *dacă* și *cum* dovedește Lidia Novac că propoziția „cele mai des folosite cuvinte, precum și lexicul periferic sunt comune pentru ambele limbi (vezi listele 4-8)" reprezintă o premisă adevărată a raționamentului.

Metoda elaborării dicționarului de frecvență

În introducerea tezei, în afară de formularea obiectivului tezei și a preferinței terminologice, autoarea Lidia Novac explică metoda utilizată pentru elaborarea dicționarului de frecvență. În acest scop, ea a folosit 160 de surse: 80 pentru *limba moldovenească* și 80 pentru *limba română*. Aceste glotonime sunt folosite în tabelul 1 (Novac, 1961, p. 6-9) pentru a marca diferențele de origine ale surselor: din România, respective din RSSM și din partea Moldovei dintre Prut și Carpați, dar care erau acceptate de autoritățile RSSM. Lidia Novac identifică 154.638 de unități lexicale în cele 80 de surse din RSSM și 145.776 de unități în cele 80 de surse românești. Ambele grupuri de surse conțin același număr de texte, cuprinse în cinci categorii: proză artistică, dramă și texte dialectale, poezie, publicistică, precum și texte științifice și administrative.

Textele moldovenești de proză artistică sunt: 1) A. Russo, *Holera*; 2) Constantin Negruzzi, *Al. Lăpușneanu*; 3) M. Eminescu, *La aniversare*; 4) I. Creangă, *Amintiri*, cap. II; 5) V. Alexandri, *Buchetiera de la Florența*; 6) Al. Mateevici, *Toamna*; 7) I. Canna, *La moara cea veche*; 8) F. Ponomari, *Valentina Pavlovna*; 9) Iacob Cutcovețchi, *Struguri Aurii*; 10) Iacob Cutcovețchi, *Dimineți de vară*; 11) Bogdan Istru, *Ion Cantonierul*; 12) Ion Druță, *Becul de la colț*; 13) V. Roșca, *Prima zi în Kazahstan*; 14) V. Roșca, *Todirică al nimănui*; 15) Ariadna Șalari, *Într-o zi de iarnă*.

Următoarele lucrări reprezintă textele de dramă și dialectale: 1) Constantin Negruzzi, *Muza de la Burdujeni*; 2) C. Stamati-Ciurea, *Cânofilul*; 3) V. Alecsandri, *Chirița în Iași*; 4) L. Deleanu, *Moș ajun*…; 5) C. Condrea, *Fițuica*; 6) L. Barschi, *Critica*; 7) V. Roșca, *Cine-i mai voinic*; 8) A. Lupan, Lumina; 9) E. Damian, *Holteiul*; 10) Texte dialectale – oferite Lidiei Novac în 1958 de către Secția de Dialectologie a Institutului de Limbă și Literatură de la Chișinău.

Categoria textelor de poezie moldovenească cuprinde: 1) M. Eminescu, *Mortua est*; 2) M. Eminescu, *Împărat și proletar*; 3) V. Alecsandri, *Concert în luncă*; 4) V. Alecsandri, *Tabăra română*; 5) Al. Mateevici, *Cântecul zorilor*; 6) C. Negruzzi, *Doină nouă*; 7) A. Lupan, *Sat uitat*; 8) Em. Bucov, *Oraşul Răut*; 9) N. Cabac, *Fon Cucui*, 10) L. Deleanu, *În ospeție*; 11) L. Deleanu, *Sara pe malul Nistrului*; *Mi-i draga să meșteresc*; *În zori de zi*. 12) F. Ponomari, *Prietenie*; 13) C. Condrea, *Armata păcii*; 14) C. Costenco, *Constantin haiducul*; 15) P. Cruceniuc, *Ne creşte mereu capitala*.

Cele 25 de texte ale stilului publicistic conțin articole din ziare și reviste – povestiri scurte, eseuri, articole de primă pagină, reportaje politice, texte despre sport, agricultură și alte domenii de activitate.

Stilul științific și administrativ este reprezentat de 15 articole din reviste, fragmente din broșuri de popularizare a științei și texte din manuale din domeniile criticii literare, grădinăritului, viticulturii, medicinei, agriculturii, lingvisticii și altele.

Cele 80 de texte românești se împart în categorii după cum urmează:

Texte de proză artistică: 1) I. Ghica, *Din vremea lui Caragea*; 2) I. L. Caragiale, *La mormântul unei artiste*; 3) I. L. Caragiale, *D-l Goe*; 4) B. Șt. Delavrancea, *Hagi Tudose*; 5) D. Anghel, *Semănătorul*; 6) Al. Vlahuță, *Popa Gheorghe*; 7) I. Slavici, *Pădureanca*, 8) Al. Brătescu-Voinești, *Violoncelul*; 9) P. Ispirescu, *Lupu Pârcălab*; 10) L. Rebreanu, *Cuceritorul*, 11) M. Sadoveanu, *Vevericța*; 12) Al. Mitru, *Piatra plângătoare*; 13) M. I. Caragiale, *Întâmpinarea crailor*; 14) O. Zotta, *Când e vorba de onoare*; 15) S. Nedelcu, *Furtuna stârnește valurile*.

Texte de dramă și dialectale: 1) B. P. Hașdeu, *Răzvan și Vidra*; 2) B. Șt. Delavrancea, *Apus de soare*…; 3) I. L. Caragiale, *Conu Leonida*…; 4) T. Mușatescu, *Visul unei nopți de iarnă*; 5) G. Ciprian, *Omul cu mârțoaga*; 6) Al. Kirițescu, *Ruxanda și Timotei*; 7) Grigore Sălceanu, *Ovidius*; 8) Dimitrie Stelaru, *Șarpele Marao*; 9) Al. C. Constantinescu, *Iubire*; 10) I. Petrovici, *Texte dialectale*.

Poeziile românești sunt: 1) Anton Pann, *Năzdrăvăniile lui Nastratin Hogea*; 2) Andrei Mureșanu, *Un răsunet*; 3) Alecu Donici, *Racul*, *broasca și știuca*; 4) D. Bolintineanu, *Mama lui Ștefan cel Mare*; 5) G. Alexandrescu, *Boul și vițelul*; 6) G. Sion, *Limba românească*; 7) Șt. O. Iosif, *Mi-e dor de-un vis*; 8) Al. Vlahuță, *1907*; 9) Al. Macedonschi, *Cetățeanul și toboșarul*; 10) G. Coșbuc, *În oglindă*; 11) O. Goga, *Clăcașii*; 12) Tudor Arghezi, *Haruri*; 13) Geo Bogza, *Aș vrea să fiu bătrân*; 14) Cicerone Teodorescu, *Călătorii*; 15) Mihai Beniuc, *Darul cel mare*.

Categoria publicistică conține 25 de texte care acoperă teme variate, iar categoria stilului științific și publicistic conține 15 texte din domeniile geografie, pictură, astronomie, psihologie, chimie, biologie, geologie și altele. Textele din aceste două categorii sunt articole din următoarele ziare, reviste și broșuri de popularizare a științei: *Scânteia*, *Gazeta învățământului*, *Informația Bucureștiului*, *Steagul Roșu*, *Scânteia Tineretului*, *România Liberă*, *Munca*, *Contemporanul*, *Urzica*, *Femeia*, *Gazeta literară*, *Sportul popular*, *Studii și cercetări de chimie* (Novac, 1961, p. 9).

Lidia Novac încheie tabelul, care trece în revistă textele de mai sus, cu un total pentru limba daco-română. Din cele 160 de texte, dramele și textele dialectale reprezintă 22%, proza artistică 30%, poezia 5%, publicistica 25%, iar textele științifice și administrative 18%. Cele 160 de texte conțin în total 300.414 unități lexicale.

Numărul de 154.638 unități lexicale din textele moldovenești este mai mare decât numărul celor 145776 de unități lexicale din sursele românești. Drept urmare, Novac ține să explice diferența: numărul mai mare al formelor lexicale din textele moldovenești se datorează faptului că scriitori precum Russo, Creangă, Eminescu sau Alecsandri figurează drept scriitori moldoveni și, în același timp, drept clasici ai literaturii române. „Dacă ținem cont de această corectare, atunci volumul textelor românești corespunde aproximativ volumului textelor moldovenești" (Novac, 1961, p. 10).

Din descrierea metodei de calcul a formelor lexicale și interpretare a datelor putem identifica criteriile de selectare a textelor examinate. Un criteriu este *diversitatea* textelor. Acestea trebuie să fie diverse din punct de vedere tematic, al stilului, genului și volumului. Cu cât textele sunt mai diverse, cu atât este mai probabil ca dicționarul de frecvență să reflecte frecvențele reale din limbă. În plus, textele nu trebuie să fie scrise de un singur autor sau de un număr restrâns de autori (Novac, 1961, p. 5). Astfel, textele trebuie să fie variate din punct de vedere tematic, stilistic, ca gen, volum și al autor.

Al doilea criteriu pe care Lidia Novac l-a folosit este *reflectarea normelor limbii literare*. După ce trece în revistă textele examinate, ea explică că acestea aparțin de „a doua jumătate a secolului XIX și secolul XX, adică de acea epocă când s-au stabilit definitiv normele limbii literare românești și normele literaturii moldovenești" (Novac, 1961, p. 10), ceea ce exclude textele mai vechi, cum ar fi operele bisericești sau cele ale lui Cantemir, scrise înainte de 1850.

Aceste două criterii nu explică însă în întregime selectarea textelor. Nici diversitatea și nici reflectarea normelor limbii literare nu explică de ce au fost selectate lucrările unui *anumit* autor și nu ale altuia. Includerea clasicilor pare de înțeles, dar nu este clară alegerea scriitorilor care nu sunt clasici. De asemenea, cele două criterii nu explică de ce au fost selectate *anumite lucrări* și nu *altele*, indiferent dacă este vorba de autori clasici sau contemporani. Cu toate acestea, criteriile amintite ajută cercetarea să fie obiectivă.

Unul din motivele care justifică elaborarea dicționarelor de frecvență este „stabilirea criteriilor obiective ale normelor limbii ș.a." (Novac, 1961, p. 4). Preocuparea pentru obiectivitate pare să fie implicită în selectarea textelor moldovenești. Având în vedere biografia Lidiei Novac – liceul românesc urmat în perioada interbelică, facultatea la Iași unde a frecventat cursurile lui Călinescu, Iordan, Symenschi, precum și corespondența cu Iordan – unii ar putea să o suspecteze de preferințe românești și că ar fi fost înclinată să selecteze textele moldovenește astfel încât să îi fie mai ușor să demonstreze „că cele mai des folosite cuvinte, precum și lexicul periferic sunt comune pentru ambele limbi", adică pentru limba românei și limba din RSSM.

Lista textelor moldovenești subminează ipoteza partizanatului și arată aplicarea criteriilor diversității și reflectării normelor limbii literare. Din cele cincisprezece texte de proză artistică din RSSM, nouă au fost scrise de autori basarabeni și transnistreni. Un text, al lui Al. Mateevici, a fost scris în Basarabia înainte de 1918, iar restul de patru texte le au ca autori pe clasicii Russo, Negruzzi, Eminescu și Creangă, care nu au avut activitate literară în Basarabia.

O distribuție similară găsim și în grupul dramelor și textelor dialectale: trei autori sunt clasici, însă doar unul dintre ei, Stamati-Ciurea, a activat în Basarabia. Celelalte șase texte sunt semnate de un autor transnistrean, iar restul de cinci texte au fost scrise de autori care au activat în RSSM după război, dar au făcut studii în interbelicul românesc. Este semnificativ aici faptul că textele dialectale conțin 4.135 de forme lexicale, în timp ce textele dialectale incluse în grupul de texte românești au 1.750 de forme, ceea ce face ca analiza limbii daco-romane să conțină mai multe regionalisme moldovenești.

În ceea ce privește poeziile, cinci aparțin clasicilor care nu au activat în Basarabia, una este semnată de Mateevici înainte de 1918, trei sunt ale autorilor din Transnistria, fără studii românești. Doar cinci din cei cincisprezece autori au făcut studii în școlile românești interbelice, Liviu Deleanu fiind singurul autor care este reprezentat cu mai mult de o lucrare, și anume cu patru, din care doar două sunt analizate pentru culegerea datelor statistice.

Textele publicistice sunt selectate atât din ziare și reviste ale scriitorilor, cât și din ziare fără profil literar: *Moldova socialistă*, *Colhoznicul Moldovei* și *Chipăruș*.

Următoarele două aspecte ar putea sugera o preferință pentru perspectiva românească. Novac afirmă că „În acele cazuri în care cuvintele sunt scrise diferit din punct de vedere morfologic, am folosit în dicționar varianta ortografică românească" (Novac, 1961, p. 13). În plus, ea prezintă lexicul daco-roman conform ortografiei moldovenești adoptate în 1957, dar admite și o excepție grăitoare: „Însă, în cazurile în care norma literară contemporană acordă prioritate unei alte forme care nu este conformă normelor ortografice, alegerea s-a făcut pe baza principiului frecvenței" (Novac, 1961, p. 13). Lidia Novac oferă exemplul verbului *a mulțămi*. Aceasta este varianta conformă normelor ortografice, dar cele mai multe texte, inclusiv cele de publicistică și științifice folosesc varianta *a mulțumi*. Având în vedere principiul frecvenței, variantă din urmă a fost inclusă în dicționar (Novac, 1961, p. 13, alineatul 12). Preferința pentru *a mulțumi* se explică prin faptul că cei care scriau în anii 50 făcuseră studii românești în perioada interbelică. Analiza lui Novac doar înregistrează această situație, ceea ce este o marcă a obiectivității.

Analiza statistică a textelor

Conform descrierii lui Novac, analiza statistică a textelor a fost realizată în trei etape. În prima etapă, ea a alcătuit pentru fiecare text examinat liste alfabetice pentru fiecare parte de vorbire. Listele înregistrează ocurența fiecărei forme lexicale a unui cuvânt (Novac, 1961, p. 13). După această explicație, Novac descrie cum a făcut examinarea statistică, iar descrierea pune în lumină o presupoziție cheie

a argumentării. În cuvintele ei: „Examinarea statistică a primelor 85 de texte cu un volum de 151.163 forme lexicale (primul grup de texte) a arătat că, cu excepția verbelor auxiliare, toate cuvintele funcționale prezintă o distribuție suficient de constantă a frecvențelor lor. De aceea, pentru următoarele 75 de texte (a doua grupă a textelor) numărarea continuă s-a efectuat doar asupra părților de vorbire principale, precum și verbele auxiliare. Restul cuvintelor funcționale au fost numărate fără a fi diferențiate drept cuvinte separate sau pe categorii. Mai jos sunt oferite exemple de calcule totalizatoare pentru distribuția gramatico-statistică a formelor lexicale în două texte, din care unul (tabelul 2) este din primul grup, iar al doilea (tabelul 3) din al doilea grup de texte" (Novac, 1961, p. 14).

Am explicat mai sus că Novac a examinat 80 de texte pe care le numește moldovenești și care formează primul grup de texte, precum și alte 80 de texte pe care le numește românești, constituind al doilea grup. Afirmația sa că a examinat statistic primele 85 de texte trebuie, cel mai probabil, înțeleasă ca făcând referire la cele 80 de texte moldovenește și la primele 5 texte românești de proză artistică: 1) I. Ghica, *Din vremea lui Caragea*; 2) I. L. Caragiale, *La mormântul unei artiste*; 3) I. L. Caragiale, *D-l Goe*; 4) B. Șt. Delavrancea, *Hagi Tudose*; 5) D. Anghel, *Semănătorul*. În sprijinul acestei interpretări vine și faptul că exemplul de text pe care tabelul 3 îl oferă este *Hagi Tudose* de B. Șt. Delavrancea. (Tabelul 2 descrie distribuția părților de vorbire într-un fragment din *Amintirile*… lui Creangă.) Pe baza constatării că „toate cuvintele funcționale prezintă o distribuție suficient de constantă a frecvențelor lor" în primele 85 de texte, Novac limitează numărarea continuă, în cazul restului de 75 de texte, doar la părțile de vorbire principale și la verbele auxiliare. În acest mod, Novac execută aici o inferență inductivă de la regularitatea statistică observată în 85 de texte - dintre care 80 sunt din categoria celor moldovenești - la restul de 75 de texte, din categoria celor românești. Având în vedere că cercetarea ei statistică urmărește concluzii privind întreaga limbă română, atât din România, cât și din RSSM, inferența inductivă a lui Novac este curajoasă și chiar spectaculoasă.

Orice argument inductiv presupune, explicit sau implicit, presupoziția uniformității faptelor examinate cu cele care încă nu au fost examinate. Inducția realizată de Novac se bazează pe presupoziția unității de limbă româno-moldovenească. Aceasta ridică o problemă argumentativă, deoarece argumentul în favoarea folosirii expresiilor „limba daco-romană" și „lexicul daco-roman", pe care Novac îl propune la începutul lucrării, conține premisa empirică privind cuvintele cele mai des folosite și lexicul periferic, adică listele 4-8 ale dicționarului. Însă aceste liste au fost elaborate abia la etapa a treia a analizei statistice, în timp ce argumentul este enunțat la prima etapă a analizei. Aceasta înseamnă că argumentul ei din prima etapă a analizei presupune o premisă care nu fusese stabilită statistic.

Explicația pentru premisa lipsă din inferența inductivă poate fi găsită în cunoașterea tacită a limbii și literaturii din România și RSSM. Această cunoaștere, pe care, din cauza circumstanțelor politice, Lidia Novac nu putea să o exprime

formal, îi permitea să accepte presupoziția implicită a uniformității distribuției părților de vorbire în textele moldovenești și în cele românești.

Un aspect al descrierii statistice de mai sus, care nu este explicat în textul autoarei, este numărul formelor lexicale. Ea afirmă că cele 85 de texte analizate au 151.163 de forme lexicale (Novac, 1961, p. 13), ceea ce ar trebuit să fie mai mult decât numărul formelor lexicale cuprinse în cele 80 de texte moldovenești. Însă, tabelul nr. 1 indică 154.638 de forme lexicale ale celor 80 de texte moldovenești (Novac, 1961, p. 17).

În a doua etapă a analizei statistice, fiecare cuvânt din listele alfabetice ale textelor examinate a fost trecut pe o fișă separată, pe care au fost înregistrate datele statistice despre cuvântul respectiv, obținute din alte liste. Pentru ilustrare, Novac prezintă fișa cuvântului *copil*. Fișa conține ortografierea cuvântului în textele moldovenești și românești și, separat pentru aceste grupe, numărul formelor lexicale, numărul textelor și stilul lor. Originea albaneză este indicată o singură dată pentru ambele grupe de texte (Novac, 1961, p. 18).

Formularea dicționarului de frecvență

Pe baza fișelor cuvintelor, la etapa finală a analizei, Novac a făcut calculul final al frecvenței cuvintelor și a examinat în total 300.414 de unități lexicale. Din acest număr, ea a exclus 12.386 de unități, reprezentând nume proprii, abrevieri, nume străine și cifrele care exprimă numeralele. Restul de 288.028 de unități lexicale reprezentau 14.250 de cuvinte. În dicționar au fost incluse doar cuvintele care apăreau cel puțin o dată în patru texte, adică 4.142 de cuvinte, și care au fost trecute pe 9 liste:

„Lista nr. 1 conține cele mai des folosite 3.370 de cuvinte, care apar cel puțin în două texte moldovenești și 2 texte românești, dispuse în ordine descrescătoare (F)" (Novac, 1961, p. 19).

25.

С П И С О К № 1

3.370 наиболее употребительных слов, расположенных в порядке убывания их частоты

№/№ п/п n	Ряд r_I	Слово	Происх.	Частота F	№/№ п/п n	Ряд r_I	Слово	Происх.	Частота F
1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
1	1	де (преп.)	л	10.546	31	31	пентру	л	1212
2	2	ши	л	10.100	32	32	о (прон)	л	1030
3	3	авя (а) аж.	л	9.318	33	33	путя (а)	л	1032
4	4	ын	л	6.338	34	34	да (а)	л	1031

* * *

17	17	ал (а)	л	2.473	47	47	спуне (а)	л	684
18	18	дин	р/л	2.314	48	48	маре (адж)	л	671
19	19	каре.	л	1.958	49	49	шти (а)	л	669
20	20	ел	л	1.802	50	50	чел (арт)	л	666
21	21	фи (а) аж.	л	1.567	51	51	прин	р/л	660

Fig. 1. Lista 1 (autor: Lidia Novac, 1961, p. 19).

După cum se poate observa cu ușurință în această listă, cuvintele sunt redate doar în alfabetul chirilic, deși lista cuprinde cuvintele cel mai des folosite în cel puțin două texte moldovenești și două texte românești. Abrevierea *л* indică originea latină a cuvântului, iar abrevierea *р*/*л*, prezentă la cuvintele din rândurile 18 și 51, înseamnă, conform explicațiilor din tabelul 8 (p. 21) „românesc din elemente latine”. Tabelul explică și abrevierea *р*/*сл* – „românesc din elemente slave” – prin trimitere la lucrarea lui V. Șuteu.

A doua listă conține părțile de vorbire principale, așezate în ordine descrescătoare a numărului de texte în care apare cuvântul trecut pe listă. Această listă conține 3.223 de cuvinte. Fragmentul de mai jos oferă un exemplu. Și în această listă cuvintele sunt scrise cu alfabet chirilic, deși sunt culese din ambele grupe de texte: moldovenești și românești.

82.

С П И С О К № 2

3.223 знаменательных слов, расположенных по убывающему рангу (R)[1)]

	R-R_O-F 1-2-3		R-R_O-F 1-2-3		R-R_O-F 1-2-3
фи (а)	160-5-5388	дуче (а)	102-5-497	ридика (а)	84-5-241
требуи (а)	154-5-644	акум	102-5-428	фел	84-5-185
май (адв)	153-5-2802	шти (а)	101-5-669	приви (а)	83-5-231
тот	149-9-1564	време	95-5-319	окь	82-5-397
фаче (а)	146-5-1218	парте	99-5-308	луме	81-5-264
авя (а)	144-5-1313	вени (а)	98-5-651	царэ	80-5-306
путя (а)	143-5-1032	ынчепе (а)	98-5-305	вря (а)	79-5-430

Fig. 2. Lista 2 (autor: Lidia Novac, 1961, p. 82).

Lista a treia conține 147 de cuvinte auxiliare, trecute în ordinea descrescătoare a frecvenței. Fragmentul de mai jos o ilustrează. Ca și în listele precedente, cuvintele sunt scrise cu alfabet chirilic, deși provin din și reprezintă texte moldovenești și românești.

121.

С П И С О К № 3

С л у ж е б н ы е с л о в а расположенные в порядке убывания их ч а с т о т ы (F)

1.	Де (преп)[1)]	10546	28.	еа (прон)	978	55.	чя (арт)	380
2.	ши (конж)	10100	29.	те (прон)	971	56.	меу (прон)	378
3.	авя (а) (в аж)	9318	30.	ей (прон)	846	57.	спре (преп)	364
4.	ын (преп)	6338	31.	ышь (прон)	845	58.	са (прон)	360
5.	се (прон)	5751	32.	а (парт)	828	59.	мине (прон)	360
6.	сэ (конж)	5306	33.	ачастэ (прон)	688	60.	лор (прон)	333
7.	ку (преп)	4804	34.	чел (арт)	666	61.	да (конж)	328

Fig. 3. Lista 3 (autor: Lidia Novac, 1961, p. 121).

Următoarele patru liste merită o atenție deosebită, întrucât ele sunt menționate de Novac în argumentul ei privind folosirea expresiilor „limba daco-romană” și „lexicul daco-roman”. Lista a patra conține un inventar alfabetic al părților de vorbire principale, corelația lor în textele moldovenești și românești și ponderea lor în diferite stiluri și genuri. Lista conține 3.223 de cuvinte. Figura de mai jos reprezintă un fragment de la începutul listei (Novac, 1961, p. 123):

123.

С П И С О К № 4

Алфавитный перечень знаменательных слов, их соотношение в молдавских и румынских текстах и распределение в языковых стилях (жанрах)[1)]

	Всего в дако-роман-ском языке		**Всего в молд. и румын. текстах**		**Драма**		**Проза**		**Поэзия**		**Публи-цистика**		**Научно деловая речь**	
1	**2**		**3**		**4**		**5**		**6**		**7**		**8**	
	R	F	R	F	R	F	R	F	R	F	R	F	R	F
абате (а) abate (a)	7	9	3 4	5 4	– –	– –	1 2	3 2	– –	– –	1 2	1 2	1 –	1 –
абнегацие abnegație	5	5	2 3	2 3	– –	– –	– –	– –	– –	– –	1 2	1 2	1 1	1 1

1	2		3		4		5		6		7		8	
абсолвент absolvent	6	11	3 3	5 6	– –	– –	– –	– –	– –	– –	3 3	5 6	– –	– –
абсолут absolut	11	11	6 5	6 5	– 1	– 1	– –	– –	– –	– –	4 3	4 4	2 1	2 1
абур abur	8	8	3 5	3 5	– 1	– 1	1 4	1 4	– –	– –	2 –	2 –	– –	– –

Fig. 4. Lista 4 (autor: Lidia Novac, 1961, p. 123).

În coloanele 3-8 este indicat numărul textelor în care apare cuvântul de pe rândul respectiv (*R*) și frecvența absolută (*F*) în textele moldovenești (numerale) și românești (părți de vorbire), explică Novac în nota de subsol 1), pagina 123.

Câteva observații trebuie făcute cu privire la această listă, având în vedere importanța ei. Coloana 1 prezintă aceleași cuvinte, dar scrise cu alfabete diferite, chirilic și, respectiv, latin. Ordinea alfabetică a cuvintelor din această listă este determinată de ordinea literelor în alfabetul chirilic folosit atunci în RSSM. Cifrele din coloana 2 reprezintă totaluri pentru limba daco-romană, *R* fiind numărul textelor în care apare cuvântul din coloana 1, iar *F* – frecvența absolută (*F*) în textele moldovenești (numerale) și românești (părți de vorbire). Valoarea lui *R* în această coloană este calculată prin însumarea valorilor lui *R* din coloana 3, la fel cum valoarea lui *F* din coloana 2 este suma valorilor lui *F* în coloana 3. Coloana 3 indică sumele pentru textele moldovenești și românești. Cifra de sus reprezintă datele pentru cuvântul întâlnit în textele moldovenești, iar cifra de sub aceasta indică datele pentru cuvântul scris cu alfabet latin din textele românești. De exemplu, pentru cuvântul *abate*, numărul 3 din coloana 3 indică numărul de ocurențe în textele moldovenești, iar cifra 4 de sub el pe cele din textele românești. Cifra 7 din coloana 2 indică suma ocurențelor din textele moldovenești și cele românești, reprezentând valoarea totală pentru limba daco-romană. Un raționament similar explică sursa cifrei 9 – valoarea lui *F* din coloana a doua.

Coloanele 4-8 conțin datele pentru stilurile de limbă și genurile de artă: drama – coloana 4, proza – coloana 5, poezia – 6, publicistica – 7, stilul științific-administrativ – 8. Ca și în coloana 3, cifrele de sus din aceste coloane reprezintă datele pentru ocurența cuvântului în textele moldovenești, iar cifrele de sub primele dau datele pentru ocurența cuvântului în textele românești.

Reprezentarea aceluiași cuvânt în ambele alfabete afirmă ideea că avem de-a face cu același cuvânt și, în consecință, limbă, diferită fiind doar haina grafică.

A cincea listă conține 118 de cuvinte care apar doar în patru sau mai multe texte moldovenești. Nu este de mirare că acestea sunt redate în alfabet chirilic, după cum se poate observa în exemplul de mai jos. Unele cuvinte, precum *завод* sau *cecue* provin din rusă și înseamnă, respectiv, *uzină* și *sesiune*.

293

С П И С О К № 5

Слова, встретившиеся только в молдавских текстах
(4 и более текста) (118 слов)

	R-R_o-F				R-R_o-F				R-R_o-F		
алес	4	4	4	мушкь	4	4	4	пробози(а)	5	3	5
агониси(а)	4	3	4	жандарм	4	2	13	продучере	7	2	12
адресаре	4	3	10	завод	8	4	10	пуд	4	3	6
аиста	6	3	18	звеноу	7	4	38	реорганизаре	4	2	5
акумула(а)	4	3	6	зидире	11	4	46	родитор	6	3	6
аму	12	3	67	зидитор	4	2	8	рой	4	4	4
амуш	5	3	10	ироник	4	3	7	рэкнет	4	4	5
антел	5	2	8	иста(прон)	8	3	19	рэсэритэ	4	6	52
аха(инт)	5	3	5	камион	4	2	5	сесие	4	1	4
баладэ	4	3	12	капрэ	4	4	7	силос	4	2	28

Fig. 5. Lista 5 (autor: Lidia Novac, 1961, p. 293).

Lista a șasea cuprinde 131 de cuvinte care apar doar în patru sau mai multe texte românești, motiv pentru care sunt redate cu alfabetul latin.

295.

С П И С О К № 6

Слова, встретившиеся только в румынских текстах
(4 и более) – 131 слова.

R-R_o-F		R-R_o-F		R-R_o-F	
acu	4-3-7	echivala (a)	4-2-4	interior	11-4-14
adresat	4-2-8	educativ	5-1-12	invers	4-2-4
agresiv	5-1-7	efectua (a)	6-2-12	județ	4-4-5
agresiune	4-1-13	estetică	4-2-6	lăutar	6-2-23
albi (a)	4-3-4	eșec	4-2-6	limita (a)	6-2-6
anotimp	4-4-6	ezitare	4-3-7	limită	8-2-9
aproximativ	5-2-7	exact	6-3-7	lovit	4-3-6

Fig. 6. Lista 6 (autor: Lidia Novac, 1961, p. 295).

În cea de-a șaptea listă sunt trecute 296 de cuvinte care apar într-un text moldovenesc și în trei sau mai multe texte românești. Este semnificativ că acestea sunt scrise cu alfabet chirilic.

297.

С П И С О К № 7

Слова, встретившиеся в одном молдавском тексте
и 3-х и более румынских текстах (296 слов)

	M	R		M	R		M	R
	R-F	$R\text{-}R_o\text{-}F$		R-F	$R\text{-}R_o\text{-}F$		R-F	$R\text{-}R_o\text{-}F$
авут	1-1	3-2-3	аштептат	1-1	3-2-3	даскэл	1-1	3-2-13
агэца (а)	1-1	7-2-11	ачил	1-2	4-2-54	дата (а)	1-1	3-2-3
адекват	1-1	5-3-6	базат	1-1	4-2-4	даунэ	1-1	3-2-4
адмира (а)	1-1	6-2-6	банал	1-1	3-3-3	дезгропа (а)	1-1	3-3-3
адэпост	1-1	4-2-5	биневоитор	1-1	4-4-4	депласа (а)	1-3	3-2-3

Fig. 7. Lista 7 (autor: Lidia Novac, 1961, p. 297).

Lista a opta conține cuvinte care au fost găsite într-un text românesc și în trei sau mai multe texte moldovenești. Și de această dată este folosit alfabetul chirilic.

299.

С П И С О К № 8

Слова, встретившиеся в одном румынском тексте
и 3-х и более молдавских текстов (227 слов)

	Рум.	Молд.		Рум.	Молд.		Рум.	Молд.
	R-F	$R\text{-}R_o\text{-}F$		R-F	$R\text{-}R_o\text{-}F$		R-F	$R\text{-}R_o\text{-}F$
агротехник	1-3	3-2-10	гындак	1-5	3-3-3	клокоти (а)	1-1	3-3-4
адресэ	1-1	8-4-11	дамэ	1-2	3-2-3	коаче (а)	1-1	5-4-7
ак	1-1	5-4-6	дескоасе (а)	1-1	3-3-4	колак	1-1	4-3-5
актива (а)	1-1	3-2-3	дестойник	1-1	3-1-3	кабинет	1-1	3-1-6
акуш	1-1	7-3-12	динспре	1-7	4-3-5	компаратив	1-1	4-1-5
албие	1-1	3-2-3	доминант	1-1	3-1-6	комунал	1-3	3-1-5

Fig. 8. Lista 8 (autor: Lidia Novac, 1961, p. 299).

Ultima listă, a noua, este alcătuită pe baza listelor 5, 6, 7 și 8, și conține „date numerice privind distribuția a 4.142 de cuvinte în ordine descrescătoare a frecvențelor absolute și relative, precum și în ordinea creșterii frecvenței cumulate și a frecvenței cumulate relative” (Novac, 1961, p. 20). Fiind vorba de date numerice, alfabetul nu are importanță.

302.

С П И С О К № 9

Распределение дако-романской лексики в порядке убывания абсолютной и относительной частот, а также в порядке возрастания накопленной и относительной накопленной частот.

n		F	m	Fm	P	F*	P*
om	go						
1	1	10.546	1	10.546	0,03517	10.546	0,03517
2	2	10.100	1	10.100	0,03367	20.646	0,06884
3	3	9.318	1	9.318	0,03106	29.964	0,09990
4	4	6.338	1	6.338	0,02112	36.302	0,12102
5	5	5.751	1	5.751	001915	42.053	0,14017
6	6	5.388	1	5.388	0,01792	47.441	0,15809
7	7	5.306	I	5.306	0,01765	52.747	0,17574

Fig. 9. Lista 9 (autor: Lidia Novac).

Listele 1-8 arată o constantă: atunci când datele se referă și la texte moldovenești, Lidia Novac folosește alfabetul chirilic, iar alfabetul latin este utilizat doar pentru prezentarea datelor din textele românești. Aceasta este o abordare prudentă, având în vedere că autoarea folosește sintagma *limba daco-romană*, afirmă unitatea de limbă româno-moldovenească, iar teza de doctorat a fost susținută în URSS când nu erau permise discuții publice despre unitatea de limbă româno-moldovenească și despre faptul că alfabetul latin este cel potrivit pentru limba din RSSM.

Analiza lingvistic-statistică a dicționarului

Partea a III-a a tezei este dedicată analizei lingvistic-statistice a dicționarului. În această parte, care este și încheierea tezei, Novac folosește datele lingvistice daco-romane pentru a identifica, prin comparație cu date lingvistice similare din alte limbi, structuri specifice limbii daco-romane (Novac, 1961, p. 305). Pentru a prezenta datele și a identifica, prin comparație cu alte limbi, structurile caracteristice limbii daco-romane, Novac formulează douăsprezece tabele și șase figuri. Printre relațiile investigate se numără dependența dintre frecvența folosirii unui cuvânt și polisemia sa, numărul de ordine al cuvântului în dicționarul de frecvență și frecvența sa cumulată relativă, frecvența apariției unui cuvânt într-un text, numărul cuvintelor care au aceeași frecvență etc. În toate tabelele și figurile, datele privind daco-romana sunt comparate cu date ale altor limbi, precum franceza, rusa, ceha, engleza ș.a. În opt din douăsprezece tabele și în cinci din cele șase figuri, printre datele limbilor comparate se regăsesc și datele colectate de V. Șuteu privind româna folosită în beletristică sau cele analizate

de Gh. Bolocan pe baza limbii române din publicistică. În aceste cazuri, Novac nu plasează niciodată datele privind daco-romana imediat lângă datele privind româna din beletristică sau româna din publicistică, ci intercalează între ele și daco-romană datele privind o altă limbă. De exemplu, în figura 10 (Novac, 1961, p. 313), care prezintă distribuția frecvenței cuvintelor în funcție de numărul de ordine, Novac introduce engleza între daco-romană și româna din beletristică și româna din publicistică.

РИС.I 313.

Распределение частоты слов в функции порядкового номера слова $F_n = f(n)$ в дако-романском языке сравнительно с чешским, французским, русским, английским и румынским языками.

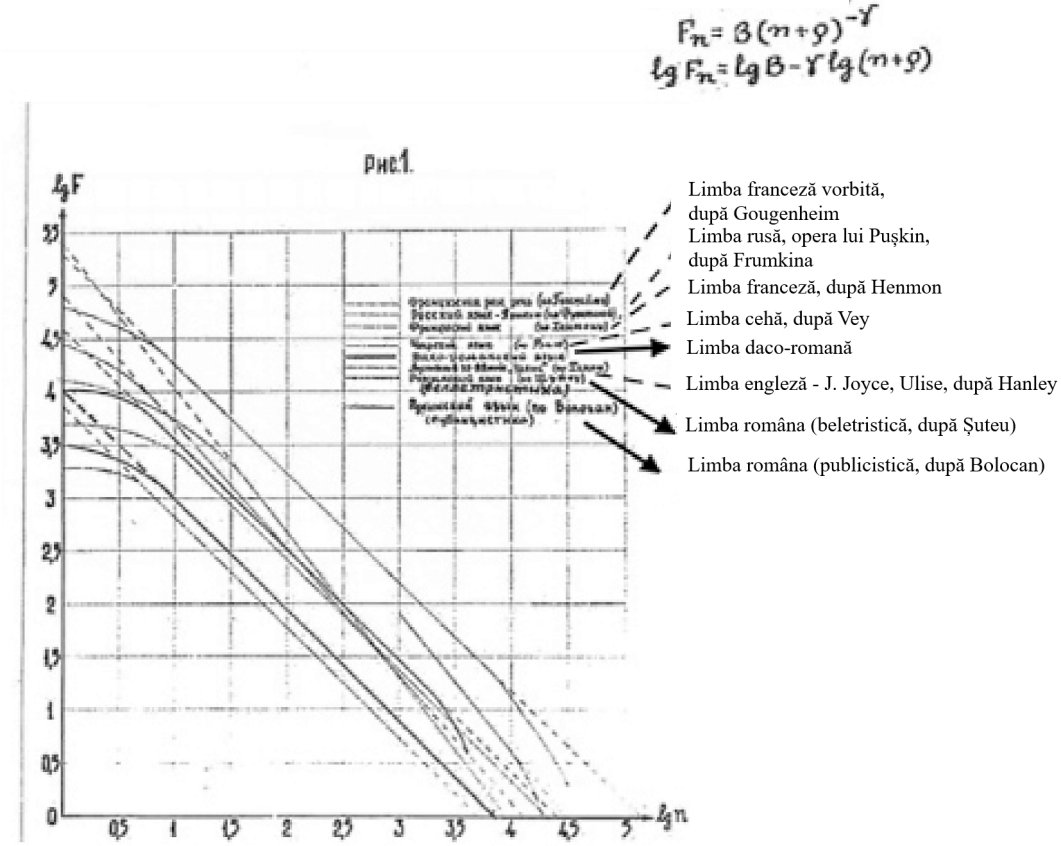

Fig. 10. Distribuția frecvenței cuvintelor în funcție de numărul de ordine al cuvântului *Fn* = *f* (*n*) în daco-romană în comparație cu ceha, franceza, rusa, engleza și româna (autor: Lidia Novac, 1961, p. 313). Traducerea legendei de Viorel Pâslaru.

În tabelul 15, datele privind rusa din opera lui Pușkin sunt intercalate între daco-română și româna din beletristică examinată de Șuteu (Novac, 1961, p. 320).

Таблица 15

Коэффициенты и параметры в зависимости (6) (рис. 3)[1)]

Язык, стиль	β	κ	λ	δ
1. Французская разговорная речь по Гугенэму (franceza vorbită, după Gougenheim)	– 0,075	0,33	0,76	0,0548
2. Русская деловая речь[2)] (rusa administrativă)	– 0,13	0,33	0	0,0208
3. Румынский (беллетристика) по Шутеу Româna (beletristică, după Șuteu)	0,035	0,27	0,496	0,117
4. Русский (язык Пушкина) по Фрумкиной (rusa, opera lui Pușkin, după Frumkina	– 0,045	0,25	0	0,005
5. Дако-романский (daco-romana)	– 0,05	0,25	1,07	0,0361[3)] 0,0145
6. Чешский по Вею (ceha, după Vey)	– 0,075	0,245	1,7	0,0236
7. Французский по Хэнмону (franceza, după Henmon)	0,02	0,24	0,32	0,0036

Fig. 11. Tabelul 15 (autor: Lidia Novac, 1961, p. 320).
Traducerea termenilor de Viorel Pâslaru

Felul în care Lidia Novac își prezintă datele cu ajutorul figurilor și tabelelor, precum și folosirea ocazională a sintagmei „limba moldovenească" reprezintă, probabil, încercări de a preveni o posibilă critică ideologică sau de a tempera eventuale obiecții politice. Este greu de spus dacă aceste strategii au avut efectul scontat, întrucât nu se cunoaște în ce măsură conținutul tezei a afectat parcursul profesional și personal al Lidiei Novac. Cert este că autoritățile sovietice ar fi putut observa disimularea „limbii moldovenești" în sintagma „limba daco-română" sau faptul că gradul de polisemie al cuvintelor daco-romane – deci și al celor din textele moldovenești analizate – a fost stabilit după, atenție!, *Dicționarul limbii romîne moderne*, București, 1958. A se vedea în acest sens nota de subsol 1), pagina 334 a tezei lui Novac.

Folosirea de către Lidia Novac a sintagmei „limba daco-română" trebuie examinată și în contextul academic al epocii. Am menționat că autoritățile comuniste sovietice au refuzat, în 1956, publicarea eseului lui Budagov și Bernștein în care aceștia argumentau unitatea de limbă româno-moldovenească. Tot în 1956, la Chișinău era publicat primul volum al *Cursului de limbă moldovenească literară contemporană*. La pagina 7, în secțiunea istorică despre limba moldovenească ca limbă romanică, este inserată o notă care trece în revistă încercările de-a lungul timpului de clasificare a limbilor romanice. Nota se încheie cu următoarea afirmație: „În lumina aceasta și

limba moldovenească, care în trecut a fost unul din dialectele ori graiurile comunității lingvistice daco-române, în condițiile istorice și sociale noi a devenit limba națională a statului sovetic moldovenesc" (Borșci, 1956, p. 7). Țin să subliniez că citatul prezintă apartenența la comunitatea lingvistică daco-română ca un fapt ce ține de trecut, în timp ce pentru prezent se pune accent pe identitatea distinctă a limbii moldovenești. Cu toate acestea, Lidia Novac afirmă apartenența prezentă a limbii moldovenești la întregul daco-roman. În plus, dacă ținem cont de faptul că C*ursul de limbă moldovenească literatură contemporană* a fost aprobată de Ministerului Învățământului al RSSM drept manual pentru facultățile de limbă și literatură moldovenească și, prin urmare, exprima punctul de vedere oficial, gestul Lidiei Novac de a folosi sintagma „limba daco-romană" și de a afirma apartenența prezentă a limbii moldovenești la întregul daco-roman este unul de opoziție la punctul de vedere oficial al puterii autoritare sovietice. A fi în opoziție cu puterea politică autoritară este ceea ce fac disidenții. Prin urmare, prin folosirea sintagmei „limba daco-romană", Lidia Novac făcea disidență – o disidență epistemică.

Și totuși, limba moldovenească

Singurul loc din teză în care Lidia Novac vorbește despre limba moldovenească fără a se referi la română și fără a menționa daco-romană este *Anexa II* (Novac, 1961, p. 352-356), în care examinează datele privind limba moldovenească și le compară cu rusa. În lumina acestor comparații, autoarea formulează recomandări pentru predarea limbii ruse în școlile moldovenești. În contextul politic în care a scris, folosirea sintagmei „limbă moldovenească" era o măsură de prudență, nicidecum de abdicare de la afirmarea adevărului științific, ci, dimpotrivă, o afirmare a acestuia în mod contextuală.

Concluzie

Am început articolul formulând argumentul *ockhamian* din teza Lidiei Novac și am arătat că dicționarul de frecvență și analiza sa statistică determină dacă premisa empirică – „cele mai des folosite cuvinte, precum și lexicul periferic sunt comune pentru ambele limbi (vezi listele 4-8)" – este o premisă adevărată a raționamentului. Din rezumatul dicționarului și din analiza acestuia se poate constata că ele nu oferă o dovadă directă a adevărului premisei empirice. Adevărul acesteia ar putea fi dovedit prin identificarea grupului de cuvinte din textele moldovenești, a grupului de cuvinte din textele românești și, apoi, prin stabilirea gradului de suprapunere între ele. Novac nu realizează însă o astfel de demonstrație directă. Singura dovadă directă a adevărului premisei empirice este dată de lista 4 care enumeră 3.223 de cuvinte scrise în ambele alfabete, ceea ce arată că diferă doar haina grafică, nu și cuvintele, respectiv limba.

Faptul că nu oferă o demonstrație directă și completă a adevărului premisei empirice nu trebuie imputat autoarei. Obiectivul lucrării sale nu era o astfel de

demonstrație, ci identificarea unor structuri matematice ale limbii daco-romane și determinarea specificului lor în raport cu structurile altor limbi. Identificarea acestor structuri generale este, de altfel, ceea ce conferă lingvisticii statutul de știință. Folosirea sintagmei „limba daco-română" și tratarea limbii din RSS Moldovenească și a românei ca părți ale unui întreg lingvistic reprezintă etape ale acestui proiect de cunoaștere a structurilor limbii. Datele empirice din lista 4 erau suficiente pentru a susține adevărul premisei empirice.

Să faci știință în condițiile unui stat autoritar, care respinge adevărul științific din motive politice, este o întreprindere riscantă. A afirma adevărul științific în răspăr cu ceea ce spune puterea politică cere curaj și este un act de disidență epistemică. Drept urmare, elogiile aduse Lidiei Novac trebuie completate cu recunoașterea faptului că ea a fost mai mult decât o femeie cu șarm și un profesor desăvârșit – a fost un om al curajului academic, care purta la cingătoare *briceagul lui Ockham*, gata să-l folosească pentru a extirpa absurdițățile politicului ce pretindea să facă știință.

Referințe bibliografice:

1. BUDAGOV, R. A., BERNȘTEIN, S. B. Cu privire la unitatea de limbă româno-moldovenească. *Nistru*, 1988, nr. 11, p. 132-136.
2. BORȘCI, Anton, CORLĂTEANU, Nicolae, SOLOVIOV, V. P. *Curs de limbă moldovenească literară contemporană*. Vol. I. Editura Pedagogică de Stat a RSS Moldovenești Școala Sovietică, 1956, 507 p.
3. CIOBANU, Anatol. *Profesoară adorată*, *savantă talentată*, *femeie șarmantă*. *Dr. Conf. Lidia Novac la 75 de ani*. în *Analele Științifice al Universității de Stat din Moldova*. *Seria Științe filologice*, 1998, p. 3-8. ISBN: 9975-917-02-X.
4. CODREANCA, Lidia. Vivant Professores! *Literatura și Arta*, 15 ianuarie 1998, p. 8.
5. MIHALACHI, Ana și RADU, Zinaida. *Lidia Novac*: *Personalitate marcantă a intelectualității romanistice*. În Prus, Elena și Colesnic Iurie. Femeia: Argument al libertății, Editura Prut Internațional, 2011, p. 117-125. ISBN: 978-9975-54-007-0.
6. NOVAC, Lidia. *Частотный словарь молдавского и румынского языков*, Bălți, 1961, 373 p.
7. LICA, Dionis. *Clopotul amintirilor durute*: Nicolae Mătcaș la 70 de ani. Tipograia UPS I. Creangă, 2010, 218 p. ISBN: 978-9975-46-054-5.
8. MĂTCAȘ, Nicolae. Comunicare personală cu Viorel Pâslaru. 14. 10. 2024.
9. PIOTROWSKI, Raimund / Пиотровский, Раймунд Г. *Лингвистические оценки расхождения близкородственных языков. Вопросы языкознания*, 1973, nr. 5, p. 36-42.
10. PIOTROWSKI, Raimund. / Пиотровский, Раймунд Г. *Близкородственные языки или национальные варианты?* În *Типология сходств и различий близкородственных языков*, Editura Știința, Chișinău, 1976, p. 64-67.
11. SPADE, Paul Vincent, PANACCIO, Claude, and Jenny PELLETIER, „William of Ockham", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Summer 2025 Edition), Edward N. Zalta & Uri Nodelman (eds.). [online]. Disponibil: https://plato.stanford.edu/archives/sum2025/entries/ockham/